

**РАННЬОБАРОКОВИЙ ПАНЕГІРИК
«ЕВФОНІЯ ВЕСЕЛОБРМЯЧАА»: ЛІНГВОПОЕТИЧНИЙ АСПЕКТ
ЗОБРАЖЕННЯ ПЕТРА МОГИЛИ**

Стаття присвячена аналізу лінгвопоетичних особливостей зображення Петра Могилу у панегирику «Евфонія веселобрмячаа», зокрема ранньобарокових інновацій, висвітлених у поетичних фігурах, тропах, мовних символах, барокових антиноміях та оригінальній архітектоніці тексту.

Ключові слова: «Евфонія веселобрмячаа», панегирик, раннє бароко, лінгвопоетика.

Статья посвящена анализу лингвопоэтических особенностей изображения Петра Могилы в панегирике «Эвфония веселобрмячаа», в частности раннебароковковых инноваций, выраженных в поэтических фигурах, тропах, языковых символах, бароковковых антиномиях и оригинальной архитектонике текста.

Ключевые слова: «Эвфония веселобрмячаа», панегирик, раннее бароко, лингвопоэтика.

In the article the linguopoetical peculiarities of Petro Mogyla's image in panegyric "Euphony veselobrmjachaa" are analyzed, especially baroque innovations are enlightened in the poetic figures, tropes, linguistic symbols, baroque antinomies and unique architectonics of the text.

Key words: "Euphony veselobrmjachaa", panegyric, early baroque, linguopoetics.

В контексті дослідження ранньобарокових панегіриків варто проаналізувати текст «Евфонії веселобрмячої» як репрезентанта українського мовного бароко, що розширить коло досліджуваних одиниць панегіричного жанру початку XVII ст. з позицій лінгвопоетики.

У XVII ст. починають активно функціонувати поетики та риторики, що мали як теоретичний, так і прикладний характер, функціонуючи насамперед в середовищі Києво-Могилянського колегіуму («Оратор могилянський» Й. Кононовича-Горбацького (1635 р.); «Liber artis poeticae» А. Старновецького і М. Котозварського (1637 р.), рукопис втрачено; «Наука, або Спосіб зложеня казаня» І. Галатовського (1659); «De arte rhetorica...» (1706 р.) та «De arte poetica...» (1786) Ф. Прокоповича та ін.). Дослідженню поетик та риторик періоду бароко присвячені праці П. Попова [1], Г. Сивокоця [2], В. Маслоюка [3], Д. Наливайка [4] та ін.

Поетику раннього бароко вивчали В. Крекотень (становлення поетичних форм в українській літературі XVII ст.) [5], Б. Криса (українська поетична самосвідомість, поетичний образ світу у поезії XVII – XVIII ст.) [6], Д. Степовик (система тропів в українському бароко) [7] та ін.

Актуальність дослідження полягає в необхідності вивчення ранньобарокових текстів, зокрема панегіричного жанру, що зумовлено зростанням лінгвістичного інтересу

до лінгвопоетичних аспектів вивчення панегіриків першої половини XVII ст., а також дослідження їх унікальної архітекτονіки.

Метою статті є з'ясування лінгвопоетичних особливостей зображення Петра Могили в ранньобароковому панегірику «Евфонія веселобрмьячаа», аналіз оригінальної архітектоники тексту першої половини XVII ст.

Для реалізації визначеної мети необхідно вирішити такі **завдання**: з'ясувати екстралінгвальний контекст написання панегірика; висвітлити особливості ранньобарокової лінгвопоетики зображення Петра Могили, вираженої в поетичних фігурах, тропях, символах та барокових антиноміях; показати специфіку архітектоники панегірика «Евфонія веселобрмьячаа».

Об'єкт дослідження – ранньобароковий панегірик «Евфонія веселобрмьячаа» в системі текстів староукраїнської літературної мови кінця XVI – першої половини XVII ст., **предмет** – визначення лінгвопоетичних особливостей ранньобарокового панегірика та дослідження архітектонічної естетики «Евфонії веселобрмьячої».

В контексті лінгвопоетичного аспекту зображення Петра Могили дотичними є поняття поетики взагалі та історичної зокрема. Найбільше досліджень історичної поетики у XX ст. (зокрема відомі праці О. Веселовського, В. Виноградова, Д. Лихачова, С. Бройтмана, С. Аверинцева та ін.), хоча всі вони беруть початок з «Поетики» Аристотеля, який розумів її як науку про створення поетичних творів, оволодівши якою можна творити досконалі зразки.

Новий етап розвитку поетики репрезентують праці К. Борисенко «Явище синкретизму поезії та прози в українській літературі барокової доби» (2003) [8], А. Ліпгарта «Основы лингвопоэтики» (2007) [9], Н. Фатеевої «Синтез целого: На пути к новой поэтике» (2010) [10] та ін.

Поетику панегірика варто розглядати як сукупність поетичних засобів та способів зображення, які використав автор, характеризуючи ту чи іншу особистість з метою її уславлення. Для комплексного аналізу панегірика з позицій лінгвопоетики варто розглядати текст не лише в мовознавчому плані, а й залучати до контексту вивчення екстралінгвальні чинники, зокрема соціально-історичні та культурні обставини, що зумовили появу тексту.

Стосовно екстралінгвальних умов написання «Евфонії веселобрмьячої», зазначимо, що Петро Могила, отримавши від польського короля титул Митрополита київського, приїздить до Києва, де студенти Братського колегіуму вітали його панегіриком, написаним польською мовою «Mnemosyne sławy grac u trudów... Piotra Mohily... na požądany onego wjazd do Kijowa od studentów gymnasium w Bractwie Kijowskim» (1633), а друкарі Києво-Печерської лаври презентували «Евфонію веселобрмьячую» (1633), в яких автори прославляли знатне походження Петра Могили, сприяння розвиткові наук, а особливо його церковну діяльність.

Панегіричні тексти творились не випадково, а за певними правилами. Так, Феофан Прокопович у праці «Про риторичне мистецтво», зокрема у розділі «Похвали особам» зазначає: «Похвали особам черпаються з таких п'яти джерел: з природи, долі, навчання, вчинків, обставин», причому «дії і вчинки постачають невичерпний і майже, скажу, чи не єдиний матеріал для похвал» [11]. Також філософ вказує на різноманітні прийоми та методи оформлення тексту похвали, якими повинні були керуватися книжники.

Так, для барокової характеристики Петра Могили як людини, що постійно перебуває у вірі, автор вживає епітети «побожний», «преосвященный»: *Петръ Митрополитъ Могила ... Пастырь побожный* (Евф., с. ТĖ), *Превстѣнный Петре* (Евф., с. ТҒ). Поєднання церковних епітетних характеристик Петра Могили зі світськими чеснотами, наприклад: *«сне Велможный Пне нашъ* (Евф., с. ТҒ), *Мвгила славный* (Евф., с. ТЗ) та ін., відображає барокову естетику поєднання протилежностей, зокрема церковного та світського. Антитектичне поєднання світського та християнського з метою характеристики Петра Могили є також у цитатах: *Мвгила славный <, > на Грвнь Митрополи Встипиеть годне <, > з нб(с)ной воли* (Евф., с. ТЗ); *Им# Могили и в(ъ) словенской Звни <, > И в(ъ) Бгомыслимомъ бидеть мшти Грѣвни* (Евф., с. ТĖ).

Такі авторські характеристики митрополита відображають обов'язкові елементи барокової похвали особам, які згадуються у Феофана Прокоповича, що передбачали оспівування найвагоміших чеснот людини як власне людських, так і таких, що якнайкраще характеризують світську та церковну діяльність особистості.

Автор також називає митрополита *«Парнассьвѣ ав(н)скихъ Финдаторомъ»* (Евф., с. ТҒ), вказуючи таким чином на символічну назву Києво-Могилянського колегіуму Парнасом, додаючи епітет *«ав(н)скихъ»* з метою підкреслення святості колегіуму та набожності його викладачів і студентів (алюзії на гору Афон у Греції як одне з найголовніших святих місць).

Накладання античних символів на слов'янський ґрунт відображає поєднання античного та християнського, наприклад: *Єсть добрый и Полкомъ Дрикарнн початокъ, Жебы Книгъ было розныхъ в(ъ) Парнасѣ достатокъ* (Евф., с. ТҒ). Цитата репрезентує накладання античного образу Парнасу, що символізував осередок муз на образ Києво-Могилянського колегіуму, що відображає бароковий прийом антитектики.

Тажок у тексті є індивідуально-авторські композити, що характеризують особу Петра Могили. Наприклад, у фразі *«Ирловкимъ Розимомъ все ты проникаєшь»* (Евф., с. ТҒ) композит «орлоокій» характеризує нового митрополита як мудру особистість. Символічне значення поєднаних лексем «орел» та «око», що входять до складу композита, додає до образу Петра Могили такі риси як далекоглядність та проникливість.

Естетика бароко виявляється також у використанні автором персоніфікації: *Тебе Софїи Ришны чекали* (Евф., с. ТĖ). Використання цього тропу дало змогу авторові показати потрібність митрополита для відновлення національної культури.

Репрезентантом барокової лінгвопоетики є також риторичні запитання: *Акожь то тилко Золото дар єст(ъ) знаменити<,> Без ср(д)ца єсли важны бидить хрузолиты <,> єєє* (Евф., с. ТҒ), що були невід'ємною складовою барокових текстів. Їх використання вказувало на добре засвоєння авторами курсу поетики в тому чи іншому навчальному закладі (найчастіше – Києво-Могилянський колегіум) з метою створення зразкових текстів.

Текст панеґірика також рясніє однією з найпоширеніших барокових стилістичних фігур – гіперболою: *Або то свѣти в твоихъ не «вно Працахъ вдоважныхъ <, > котрими встпраєшь <, > Рись оукрашаєшь* (Евф., с. ТĖ), яку автор вживає для підсилення значущості Петра Могили.

Барокова естетика виявляється також в унікальній архітектоніці панеґірика, що відображає ранньобарокові інновації. Так, анотаційна назва містить ім'я особи, якій присвячено панеґірик, перелік титулів: *...превстєн(н)ому є(г) мл(ст)<:> г(с)дну ^чу кур*

Петру Мвгилѣ, воеводичу земль молдавських <,> Православными Упривилейованомии митрополиту Киевскому <,> Галицкоими и все# Рвссѣи, Екарш С(т) <:> Фрвни Кв(н) стантінополскогв <,> Архимандрити с(т) <:> Чидотворнои Лавры Пече(р) <:> Киев <:> (Евф., с. ТЅ), а також обов'язкову вказівку на місце та дату видання: ^Тупографвѣвъ в тойже с(т) <:> Чидотворнои Лаврѣ Печерскои праціючихъ <,> при оуниженомъ поклонѣ прико Дедикована# <:> Лпта Гн# аѣѣ <:> Юл# ѣ дн# <:> (Евф., с. ТЅ), тобто 5 червня 1633 року.

Варто зазначити, що перше слово панегірика – «**Ευφώνια**» – написано грецькою мовою. К. Студинський таке вживання трактує як залишки греко-слов'янської школи, яку змінила «наука латинська», що почала вкорінюватись у Києво-Могилянському колегіумі [12:5-6]. На розвиток «латинської традиції» вказує також той факт, що починаючи з другої половини XVII ст. більшість текстів панегіричного жанру писалися польською або латинською мовами.

Традиційним для панегіричного жанру є вірш на герб особи, якій присвячені хвалебні вірші. «Евфонія» також містить такий вірш, що підкріплений зображенням герба роду Могили з усіма обов'язковими атрибутами та відповідною символікою. З обох боків герба розміщені літери: П. М. В. М. М. К. Е. К. А. П., що мають наступне потрактування: Петро Могила, Воеводич Молдавський, Митрополит Київський, Екзарх Константинопольський, Архимандрит Печерський [12:7].

Репрезентантом ранньобарокових інновацій є також техніка акростиха, що використовується у панегірику. Так, початкові літери чотирьохрядкових віршів складаються в назву особи, якій присвячений панегірик: «Петр Мвгила Митрвполит Киевский».

Загалом панегірик не переобтяжений графічними прикрасами, проте перша літера вірша все-таки оздоблена орнаментом, що відображає прагнення барокових авторів до візуальної естетизації. Слід додати, що оздоблена літера «П» є початком імені Петра Могили в акростику.

Завершальною частиною тексту панегірика є вірш «Дедикація» (лат. *dedicatio*, від *dedico* – посвячую, присвята), в якому автор вкотре вказує ім'я особи, якій присвячено панегірик, висловлює вітання з нагоди отримання нового титулу, а також виголошується похвала за світські заслуги Петра Могили, зокрема меценатство. Згадується тут також робота лаврських друкарів, зокрема початки книгодрукування польською мовою.

Отож, проаналізувавши лінгвопоетичний аспект панегірика, зокрема систему барокових фігур і тропів, оригінальну символіку та архітектоніку тексту, що підкріплені антиноміями, можна вважати, що «Евфонія веселобрмччаа» повною мірою відображає барокову естетику тексту кінця XVI – першої половини XVII ст.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ДЖЕРЕЛ

Евф. – «**Ευφώνια веселобрмччаа**» // Титов Ф.І. Матеріали для історії книжної справи на Україні в XVI – XVIII вв. Всебірка передмов до українських стародруків / Ф.І. Титов. – К. : Друкарня Української Академії наук, 1924. – С. TS - TI.

ЛІТЕРАТУРА

1. Попов П.М. З історії поезики на Україні (XVII – XVIII) // Матеріали до вивчення історії української літератури. – Т.1. Давня українська література: Доба феодалізму – до кінця XVIII ст. – К. : Рад. шк., 1959, с. 392 – 403.
2. Сивокінь Г.М. Давні українські поезики / Г.М. Сивокінь. – Х. : Вид-во Харк. ун-ту, 1963. – 106 с.
3. Маслюк В.П. Латиномовні поезики і риторики XVII – першої половини XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні. – К. : Наукова думка, 1983. – 234 с.
4. Наливайко Д.С. Українські поезики й риторики епохи бароко: типологія літературно-критичного мислення та художня практика // Наукові записки. Том 19. Філологічні науки / Національний університет «Києво-Могилянська академія». – 2001. – с. 3 – 17.
5. Українська поезія. Кінець XVI початок XVII ст. / Упор. В.П. Колосова, В.І. Креконтень. – К. : Наукова думка, 1978. – 430 с.
6. Криса Б. Пересотворення світу. Українська поезія XVII – XVIII століть / Б. Криса. – Львів: Свічадо, 1997. – 214 с.
7. Степовик Д.В. Система тропів в українському барокко // Українське барокко та європейський контекст. – К. : Наук. думка, 1991. – С. 183 – 195.
8. Борисенко К.Г. Явище синкретизму поезії та прози в українській літературі барокової доби : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Борисенко К.Г. ; Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2003. – 19 с.
9. Липгарт А.А. Основы лингвопозетики : [учеб. пособие] / А. А. Липгарт. – Изд. 3-е, стер. – М. : URSS : КомКнига, 2007. – 164, [1] с.
10. Фатеева Н. А. Синтез целого: На пути к новой поэтике / Н.А. Фатеева. – М.: Новое литературное обозрение, 2010. – 352 с.: ил.
11. Прокопович Феофан. Про риторичне мистецтво [Електронний ресурс] / Феофан Прокопович // Філософські твори в 3-х т. / [переклад з латинської]. – К., 1979 – 1981. – Т.1. : Про риторичне мистецтво. – К., 1979.– 512 с. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/procor/proc113.htm#rozd2>.
12. Студинський К. Панегірик «Евфонія веселобрямчая», посвячений Петрові Могилі в р. 1633. – «Зап. НТШ», 1895, т. 8, с. 1–14.